

RADICS ISTVÁN, KUNSZENTMÁRTON ÚJJÁALAPÍTÁSÁNAK A „MEGSZÁLLÁSNAK” VEZETŐJE, A TELEPÜLÉS ELSŐ FŐBÍRÓJA ÉS KORA

Két nappal ezelőtt, ami az idén, 2012-ben Hamvazószerdára esett, volt éppen 250. évfordulója, hogy elhunyt településünk, Kunszentmárton török hódoltság utáni újrászervezője, megalapítója és első főbírója, az ún. *megszállás* vezetője, Radics István. Azokra az elődökre, jeles személyiségekre, akiknek városunk lassan három évszázados újkori történetében sokat köszönhetünk, emlékezni nemcsak kötelességünk, hanem az emlékezéssel saját emberségünkről, kulturáltságunkról és szülőföldünk szeretetéről is bizonyítványt állítunk ki. Magunkat jellemezzük azzal, hogyan ápoljuk az elődök, a minket megelőző generációk emlékét, hogyan ismerjük el és becsüljük meg életük munkásságát.

Rövid írásomban megkísérlem röviden összefoglalni Radics Istvánnal kapcsolatos, még be nem fejezett kutatásaim eddigi eredményeit.¹

A Megszálló levél

Radics Istvánról alig van néhány közvetlen adatunk. A pontos és részletes képmegrajzolását a források hiánya akadályozza. A kunszentmártoni és jászapáti tanácsjegyzőkönyvek, összeírások, egyéb 18. századi eseti iratok mellett fontos forrásaink voltak az anyakönyvek, valamint a szomszédos települések (Öcsöd, Csongrád), a váci és egri egyházmegyei levéltárak iratanyaga. A kutatásnak még nem értem minden vonalon a végére, mert menet közben is újabb kérdések és összefüggések bukkantak fel, amelyeket ellenőrizni kell. Személyiség- és korrajzom tehát még nem lezárt.

Legfontosabb forrás maga a „Megszálló levél”. Ez nem más, mint a Jászapátiból Kunszentmártonba kitelepülés történeti elbeszélése, a kirajzás után 42 évvel, a jobbágysorból való önmegváltás korszakfordító eseménye, az 1745-ös redemptio után 16 évvel.

A történetet tíz hónappal halála előtt maga Radics István mondta tollba 1761. április 29-én. A szöveget a tanácsjegyzőkönyvben megörökítették, sőt, később valaki piros ceruzával körülrajzolta, hogy ezzel is kiemelve. A 18-19. századi kunszentmártoniak számára ez lett a nagy „elbeszélés”, narrativum, kunszentmártoniságuk, a kunszentmártoni öntudat megörökítője, szép kifejezője és erősítője, amit sok család a jegyzőkönyvből kimásoltatott, s odahaza őrzött. Megismerjük belőle egy kisebb közösség útrakelésének, új lakóhely

¹ Elhangzott vetített képes előadásként 2012. február 24-én Kunszentmártonban, a városi képviselőtestület és a Szent Márton Plébánia közös ünnepi rendkívüli ülésén, a Városháza nagytermében.

keresésének indítékait, látjuk a tudatos szervezés egyes állomásait és véletlenszerűnek tűnő jegyeit. A szövegből megismerjük a kirajzás vezetőjét, Radics Istvánt is.

Amikor a Megszálló levelet, a honkeresést elbeszélő történetet tanácsi jegyzőkönyvbe rögzítették, „örökre fel tartandó Dícsíretre méltó, és el felejthetetlen emlékezetű, sótt Maradékinknális zengedező Szóval említendő Nemzetes, és Vitezlő Radics Istvány Uram”-ként, azaz kellő reverenciával említették személyét.² Radics István ekkor már 94 éves vak ember volt.

A Megszálló levél sűrítve adja elő az eseményeket. A történet idősíkjait gyakran összemosza, nyilvánvalóan kiemel, elhallgat, szelektál. Egyfajta utólagos igazolásként is értelmezhető. Az elbeszélés aláhúzza az akció tudatos és jól megszervezett voltát. Az előretekinő, gondos, felelősséggel gondolkodó gazdaember alakja bontakozik ki nemcsak Radics István magáról rajzolt képében, hanem kortársai bemutatásában is.

Az elbeszélést először Vándorfy János jelentette meg Jászapáti története című könyvében, 1895-ben. Majd közzétette Dósa József és Szabó Elek is, Kunszentmárton története I. kötetében. Végül 1994-ben, a megszállás 275. évfordulóján magam írtam elemzést róla.

A Megszálló levél szerint a honkeresők kétszer indultak útnak. (1–2. kép) Első útjukon Kuncsorbaig és Tiszajenőig jutottak el. Második, már Kunszentmártonba vezető útjuk során pedig azt említi Radics István, hogy egy „Bizonyos Öcsödi Sülye Mihály igen embersíges Ember” mind őket, mind a „Jószágokat” jól tartotta és leírta nekik Kunszentmárton határait. Sülye Mihályról úgy véljük, hogy valószínűsíthetően az 1686-ban elpusztult Kunszentmárton egyik lakója volt. Ezért ismerhette olyan alaposan Kunszentmárton határát, hogy azt részletesen leírhatta Radics Istvánéknak, akik mindent elmondása szerint találtak. Rekonstruálható életútját másutt megírtam.³ Érdemes az ő nevét is megjegyeznünk és emlékezetünkben tartanunk.

Honkeresésük állomásai: Tiszabő, Kuncsorba, Mesterszállás, Tiszajenő, s végül Kunszentmárton. A helyválasztás egyik szempontja az volt, hogy a Jászsághoz hasonlóan kiváltságos területre költözzenek, vagy ha ez nem megy, akkor kedvező feltételeket nyerjenek (Tiszajenő).

Ez a Megszálló levél egyik fontos forrásunk.

Radics István és a Radics család

Halotti anyakönyvi bejegyzése

Másik fontos és közvetlen forrásunk halálának bejegyzése a kunszentmártoni halotti anyakönyvben, 1762. február 22-én:

„Stephanus Radics famosus et a[ni]mosus Vir ille, qui ante an[n]os 46 implantavit hanc Possessionem Obýt tam ae[ta]tis anno 95 Sol[iciter]” (1762. feb-

² BARNÁ 1994. 7.

³ BARNÁ 2003.

ruár 22. Radics István híres és lelkes férfi, aki 46 évvel ezelőtt ezt a falut megalapította, elhunyt mintegy 95 éves korában.) (3. kép)

Híres és lelkes férfiú, jellemzi őt az anyakönyvi beírás. A nagy kort megért Radics István méltán lehetett híres utódai körében, és övezhette a település minden lakójának tisztelete. De mit jelent az „animosus” jelző? Dósa József „lelkesnek” fordította a *Kunszentmárton története I.* kötetében.⁴ De a kor szóhasználatában az *animosus* jelentése kicsit tágabb volt, mint amit ma mi a lelkes kifejezésen értünk: a *lelkes* mellett *bátor*, *bizakodó*, *lelkiismeretes* és *becsületes* tartalmat is hordozta.⁵ Ha tehát mindezeket a értelmezéseket is figyelembe vesszük, akkor értjük meg, hogy az anyakönyvi bejegyzést végző pap, Nagy Pál, milyen korabeli véleményt foglalt össze Radics István halálakor. Nagy Pál volt nem mellesleg Kunszentmárton első olyan plébánosa, akit az 1745-ben, a redemptióval visszanyert kegyúri jogok alapján választottak, s aki maga is helybeli születésű volt.⁶

A halotti anyakönyvi bejegyzésből és a Megszálló levél kapcsán jelzett életkorból kiszámítható, hogy Radics István 1667-ben, 1667 körül született. Kunszentmárton megalapításakor negyvenes-ötvenes éveinek fordulóján járhatott. Az anyakönyvi bejegyzés alapján a megszállás 1716-ra tehető. Ha ez így volt, akkor 49 éves volt. Ha azonban az általa 1761. április 29-én tollba mondott (?) Megszálló levél tanúságát nézzük, akkor – 1719-ben – már 52 éves lehetett. Ezek az egymástól eltérő évszámok, valamint bizonyos peres iratokban feltűnő újabb évszámok azt mutatják – s ezt helyesen értelmezte és foglalta össze Dósa József –, hogy a település megszállása 1717-ben vette kezdetét, folytatódott 1718-ban és 1719-ben nyert befejezést.⁷

Valószínű, hogy Radics István egész életével rászolgált ezekre a jelzőkre: jászapáti kisbírói tevékenységével, az új lakóhely kitartó keresésével és megszervezésével, a kunszentmártoni kirajzás, megszállás levezénylésével, az új település közigazgatásának megszervezésével, s valószínűsíthetően közmegelégedésre végzett, becsületes főbírói munkájával.

Dósa József is hasonlóan értékelte Radics István személyiségjegyeit: „helyes ítélőképességű, föltétlen becsületes, tiszta kezű”⁸ volt. Jászapátiban jövevény horvát volt. De alkalmazkodó-képesnek is kellett lennie, hogy beilleszkedjen egy más nyelvű, más kultúrájú, de az övéhez hasonló, erősen katolikus közösségbe. Vallásossága biztosan megkönnyítette a jászapáti megtelepedését. Gyors helyzetfelismerése segítette határozott döntéseiben, de azokat felül is tudta vizsgálni, ha a helyzet úgy kívánta. Saját és – a Megszálló levélből látjuk – közössége érdekeit határozottan és következetesen felismerte és képviselte. Kitartó és céltudatos lehetett munkájában, tervei megvalósításában. Ebből fakadóan munkás. Nagyon valószínű, hogy ennek során számos konfliktust is vállalt, sok meg-nem-értéssel is találkozott. Buzgó vallásos

⁴ DÓSA-SZABÓ 1936. 42.

⁵ *Lexikon latinitatis Medii Aevi Hungariae. Vol. I. Fasc. 2.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1988. 174.

⁶ DÓSA-SZABÓ 1936. 128–129. Ő építtette 1767-ben a plébánia mai épületét, ami tehát az idén 245 éves! Könyvei közül néhány megmaradt a plébánia könyvtárában.

⁷ DÓSA-SZABÓ 1936. 40–42.

⁸ DÓSA-SZABÓ 1936. 42.

ember lehetett, aki betegségében – miután kifogyott az emberi tudományból – a gondviselő Istenre és a Boldogasszony közbenjáró segítségére bízta magát.

Szükségesek voltak ezek a tulajdonságok az új település életének megindításához is, hiszen a közérdek érvényesítése számos egyéni érdeket sérthetett. A középületek helyének, házhelyeknek, szántóknak kijelölése, a település határainak megállapítása, közösségi jogok (mészárszék, kocsmá, rév) bérletbe adása, stb. nem mehetett konfliktusok nélkül, ezek a feladatok ilyen embert igényeltek. Ezt mutatja a több éves honkeresés néhány epizódja is: a földfoglalást jelző karók azonnali leverése Tiszabón, Kuncsorbán, nehogy más megelőzze őket, hiszen ez a korabeli jogszokások jelképrendszere szerint a birtokbavételt jelentette.⁹ Magára és közösségére nézve előnytelen megállapodásokba nem ment bele: azonnal megszakította a pálosok tisztartójával folytatott tárgyalásokat, amint az hátrányosnak bizonyult a jászapátiak részére. A példákat – főleg a Megszálló levél alapján – még folytathatnánk.

Hogy mindez egy idealizáló kép Radics Istvánról? Könnyen lehet. Ám életműve ilyen személyiségjegyekre, jellemre enged következtetni. Olyan férfiú volt tehát, aki animálni = lelkesíteni tudta társait, akire hallgatni és akit követni érdemes volt. Ennek ellenére, egy évvel később, halálhírére a tanácsjegyzőkönyvben nem öröközték meg, pedig más, későbbi bíró esetében, még Radics István életében megtették.¹⁰ Ez pedig meglepő. Figyelmetlenség csupán? A kortársak irigysége és mindig meglévő hálátlanságát, könnyen felejtését jelzi?

A Radics név és a Radics család eredete

Nomen est omen – szoktuk mondani. Radics István neve a munkáról szól. Horvátul: raditi = munkálkodni, dolgozni. Nevét *Radits*, *Radich*, *Radics* formában is írták. (A Radić név máig gyakori Horvátországban. Horvátosan Rádicsnak ejtendő.) A Megszálló levél tanúsítja, hogy a kortársak őt tartották a Jászapátiból való kitelepülés szellemi atyjának.

Születési helyét azonban nem ismerjük meg. Nagy valószínűséggel nem Jászapáti volt, hiszen az 1699. évi ún. Pentz-féle szerint ugyanis az akkori Jászapátiban még nem lakott egyetlen Radics nevezetű család sem.¹¹

Vándorfy János Jászapáti történetéről szóló munkájából annyit tudhatunk meg még, hogy a jászapáti Radics (Radits, Radich) család a horvátországi Gradiskáról származott a jász településre, ám forrását nem nevezi meg.¹² A Radics név gyakori Horvátországban. A különböző, Radics névet viselő családokat nagyon nehéz szétválasztani, még a nemeseket is.

A mai Horvátországban két Gradiska nevű település létezik: az egyik a Száva folyó partján, ma 500-600 lelkes kis település, Ógradiska, horvátul Stara

⁹ TÁRKÁNY-SZÜCS 1981. 595.

¹⁰ Óhatatlanul Ökrös József élete és halálának példája jutott eszembe. Őt pedig a rózsafüzér társulat nem említette meg halálakor a jegyzőkönyvben. Vö: BARNÁ 1998. 23.

¹¹ MOL V. et C. fasc. 71. no. 4. (fotómásolata a JNkSzML-ban). Lásd még: VÁNDORFY 1895. 150.

¹² VÁNDORFY 1895. 150. Forrását azonban nem nevezi meg.

Gradiska, németül Alt-Gradisch, valamint közelében egy Újgradiska, Nova Gradiska város. Ez utóbbi azonban csak a 18. század második felében keletkezett, így származási helyként tehát kizárható. Ógradiska, az egykori Pozsega, a mai Brod-Posavna megyében, Szlavóniában van, ami abban a korban a katonai határőrvidék része volt.¹³

A család horvát származásának tudata Jászapátiban még elevenen élt az 1720-as években. Hangot kapott az 1720-as évek Német Lovagrend elleni szervezkedő parasztmegmozdulásaiban is, amikor a súlyosbodó terhek miatt 1726 augusztusában lázadás tört ki.¹⁴ Erre az elégedetlenségre utal a Megszálló levél is, mint a Jászapátiból történő kirajzás egyik indítékára.¹⁵ 1726. augusztus 10-én a jászapáti elégedetlenkedők elfoglalták a községházát, ahol Radich Márton bíró próbálta lecsillapítani őket. Am Tóth Mihály, a lázongás vezetője, ezeket mondotta neki: „Nincs szükségünk horvát bíróra, csak magyarra! Előbb menj a császárhoz, hozd el onnan a kiváltságot, azután légy bíró!”¹⁶

E véleményben egyrészt a jövővennyel szembeni kritika, másrészt a jászkun kiváltságok iránti igény is megfogalmazódik. Jászapáti lakosságának nagyobb része ebben a korban jövevény volt, nem volt tehát mit Radics István szemére hányni. A kiváltságok visszaszerzéséről pedig már az 1715. évi országgyűlés is határozatot hozott, de az 1745. évi önmegváltásig nem történtek konkrét lépések. Az 1726-os jászapáti zendülés mellett tüntettek a kunszentmártoniak. Ez nemcsak azt jelenti, hogy hasonló gondokkal küszködtek, hanem azt is, hogy eleven kapcsolat létezhetett még a kitelepülés utáni évtizedben is, hiszen a hírek jöttek és mentek. A kapcsolatra más példákat is idézek majd! A tüntetőket azonban szétkergették.¹⁷

Figyelemre méltó azonban, hogy Kunszentmártonban sosem volt kérdés Radics István nemzetisége. (Megemlítem, hogy később, a 18. század közepétől még egy horvát származású család játszott fontos szerepet Kunszentmárton életében: a Gergulics család.)¹⁸

Nem tudjuk biztosan, hogy a Radicsok személyileg nemesek voltak-e, bár Radics Istvánt a kunszentmártoni Megszálló levél „nemzetes és vitézlő” jelzővel illeti.¹⁹ Nem tudjuk, hogy a jászapáti Radics-család kapcsolódik-e, s ha igen, hogyan, a nemességet III. Ferdinándtól 1652-ben elnyerő Radics Gáspárhoz és családjához (nemességet neje Hajdú Ilona, gyermekeik István, Tamás, Péter, György, Jakab, Anna, Ilona nyertek), akiknek nemességét Heves és Külső Szolnok vármegyében 1653. évben hirdették ki.²⁰ Az életkori adatok alapján az sem volna kizárható, hogy Radics István azonos a nemességet nyert Radics Gáspár István nevű gyermekével. Ha Radics István ennek a csa-

¹³ http://en.wikipedia.org/wiki/Stara_Gradi%C5%A1ka. Letöltve 2012. február 5.

¹⁴ Kiss 1979. 169 skk.

¹⁵ A tehetősebb gazdák mértéken felüli megadóztatására utalnak a Megszálló levél első mondatai.

¹⁶ Kiss 1979. 190–191.

¹⁷ Kiss 1979. 203.

¹⁸ Kakuk Mátyás szerint már 1752-ben felbukkan a Gergulits név. Kakuk 2008. 144.

¹⁹ BARNÁ 1994. 7. – A Radics család leszármazottai az 1820-as években nemességért folyamodtak. Dr. Szabó János (Kunszentmárton) közlése. Adatát köszönöm!

²⁰ KEMPELEN Béla: *Magyar nemes családok*. Arcanum Digitéka. Radics.

ládnak leszármazottja volna, akkor szülei Radics feltételezett 1667-es születése előtt már a vidékre költöztek.

Radics István kései leszármazottja, a kunszentmártoni Radics József 1824-ben nemessége igazolását keresi. „Nemessége keresésében” Bathó János kunszentmártoni segéd(jegyzővel) kigyűjteti apai ági felmenőit, rokonait.²¹ (4-5-6. kép) A nemesség kereséséhez mellékeli a Radics család redemptionális levelét, azaz annak igazolását, hogy két részletben, 250 és 66 rajnai forint értékben járult hozzá az önmegváltáshoz, azaz ilyen értékben kapott „kerthely földet” és ugar földet. (7-8. kép) Radics József azonban nem a megszállást vezető Radics Istvánra, dédapjára, hanem annak tíz évesen Kunszentmártonba került fiára, Istvánra hivatkozik hangsúlyosan. Az ő házasságát, s leszármazottait említi.²² Vele kapcsolatban a redemptionális levél azt emeli ki, hogy „zászlótartó” volt „az elmúlt Insurrectionnak alkalmatosságával Nms Jász és két Kunságbul álló N. Regiment Oberstere Melghos Groff Haller Gábor Úr Commandója alatt”. Ez önmagában még nem a nemesség igazolása, hiszen a jászok és a kunok az 1681. évi 46. tc. 10. pontja értelmében insurrectiókor tartoznak katonát állítani.²³ A nemes Radics Gáspár családjához való kötődést jelezheti, hogy a keresztnévek ismétlődnek: Gáspár, István, Ilona.

A Német Lovagrendnek egy 1713-as összeírása két Radics családfőt is említ Jászapátiból. Feltételezhető, hogy az összeírásban név szerint említett, módosabb Radics István azonos a kunszentmártoni kirajzást vezető személylyel.²⁴ A másik, Radics György valamivel szegényebb volt, de ő is rendelkezett 4 ökörrrel, 1 gulyára járó tehénnel és 30 sertéssel.²⁵

A Kunszentmártonba történő kirajzás után is maradtak Radics leszármazottak Jászapátiban. Radics Márton 1721-ben pl. főbíró (ordinarius judex) Jászapátiban.²⁶

²¹ „Ezer hétszáz tizen kilencz esztendőül egész ezer nyoltzszáz huszon ötödik esztendeig terjedő Plébániai Protocolluma Kun-Szent-Mártony Várossának itt élő Radics Istványnak szarmazását eképpen adja elő.” valamint a „Redemptiorúl ugymint 250, pózna földekrül nem külömben 66.pózna ugar földekrül való örökös Levél 1748” – címet viselő irat dr. Szabó János tulajdonában. Felhasználását, közlési engedélyezését ezúton köszönöm neki!

²² Radics István 1728. október 31-én házasságra lépett Gyénés (Gyenes) Erzsébettel, akitől tíz gyermeke született. Az utolsó, Radics József 1756. március 11-én. Radics József 1775. február 19-én lépett házasságra Oláh Katalinnal, aki 1794. december 15-én elhunyt. Ebből a házasságból tizenegy gyermeke született. Második házasságát 1795. január 7-én kötötte özvegy Mészáros Erzsébettel, akitől még két gyermeke származott. A nemességért folyamodó Radics József 1785. április 19-én született. A fenti adatok a nemesség igazolását kereső folyamodványhoz összeállított leszármazási táblázatból valók: „Ezer hétszáz tizen kilencz esztendőül egész ezer nyoltzszáz huszon ötödik esztendeig terjedő Plébániai Protocolluma Kun-Szent-Mártony Várossának itt élő Radics Istványnak szarmazását eképpen adja elő.” Dr. Szabó János engedélyével közlöm.

²³ „Redemptiorúl ugymint 250, pózna földekrül nem külömben 66. pózna ugar földekrül való örökös Levél 1748” – címet viselő irat dr. Szabó János tulajdonában. Felhasználását, közlési engedélyezését ezúton köszönöm neki! V.ö.: Botka 1999. 24. Az 1745. évi insurrectiókor kiállított, hét századra osztott lovas ezred ezredparancsnoka volt Haller Gábor ezredes. A századok vezetőit a század katonái választották, akik fizetést kaptak: a kapitány 200, a hadnagy 130, a zászlótartó pedig 100 rajnai forintot. Botka 1999. 44–45

²⁴ JNKSZML Jász-Kun Kerület Összeírás 1713. IV. 3. 1. Jászapáti.

²⁵ JNKSZML Jász-Kun Kerület Összeírás 1713. IV. 3. 1. Jászapáti.

²⁶ JNKSZML V. 800. 137. Közigazgatási iratok, lelkész szerződése 1721–1850. 1721. november 16-án kelt levélben.

Radics István Jászapáti évei

A Radics család jászapáti történetéről sem tudunk sokat mondani. Valamikor 1699 és 1713 között kerülhettek a településre. Ha 1710–11-ben már ott éltek, akkor szerencsésen túléltek a nagy pestisjárványt, ami a település 600 lakosát vitte sírba. Ennek ellenére az 1713-as összeírásban kimutatható lakosságszám emelkedést látunk, ennek oka a nagyarányú beköltözésben van. A születések száma alapján Fodor Ferenc, a Jászság monográfusa szerint valószínűleg „csupa fiatal bevándorló család jött ide letelepedni”.²⁷ Az 1713-as összeírás 102 gazda és 97 zsellércsaládot említ Jászapátiban. A korabeli gazdálkodási körülményekhez viszonyítva egyfajta viszonylagos túlnépesedés következett be a községben. Ez állt az 1717–1719-es kunszentmártoni kirajzás háttérében is, amint ezt a kunszentmártoni Megszálló levél említi.²⁸ Fodor Ferenc szerint Kunszentmártonba „a fiatal, életerős családok vándoroltak leginkább”.²⁹

A viszonylag tehetős Radics István és családja ebben a jászapáti társadalomban élt tehát. Jászapáti életéről és tevékenységéről csak azt tudjuk, hogy kisbíró volt az 1710-es években. A kisbíró majdnem utolsó volt a tisztviselői rangsorban, a főbíró, a másodbíró (vagy törvénybíró, a tanácsbeliek, az adószedő (perceptor) és a rendre ügyelő hadnagy után következett. Alatta álltak még a bakterek, a tizedesek és a „helység Gazda-Aszszonya” – ha a kunszentmártoni rangsort nézzük, s ami valószínű egyezett a jászapáti szerkezettel. Feladatkörére korabeli esküformulája utal.³⁰ Azaz a községi és városi tanács határozatainak ismertetése mellett részt vállalt a város gazdálkodásában is. Eszerint bizonyos közmunkákra neki kellett polgártársait beosztania.

Kunszentmártoni anyakönyvi adatok alapján tudjuk, hogy Radics István felesége Fazekas Sára volt, aki 56 éves korában, 1739. november 28-án, már Kunszentmártonban halt meg. Fazekas Sára tehát 1685 körül születhetett. Harmincas éveinek elején járt, amikor a család Kunszentmártonba kiköltözött. Jászapáti 19. század végi historiográfusa, Vándorfy János szerint a Fazekas család eredeti jászapáti lakosnak számít.³¹ Feltételezhetjük, hogy a Jászapátiba beköltöző viszonylag tehetős Radics család a helybeliekkel való összeházasodás révén gyökeresedett be a jászsági társadalomba. Nem tudjuk, mikor kötöttek házasságot, de biztosan Jászapátiban, hiszen Fazekas Sára, a feleség

²⁷ FODOR 1942. 414.

²⁸ FODOR 1942. 414–415.

²⁹ FODOR 1942. 414.

³⁰ JNKSZML V. 1900. I. Protocollum 1733–1785. 239. „Én NN esküszöm, hogy én ezen fel vett Kiss Bírói hivatalomat hiven igazán Istennek szent Kegyelmeivel tőlem ki telhetőképpen folytatom félre tevényt Atyafiságot, rokonságot, haragot, gyűlölködséget, félelmet, ígretet, adományt, egy szóval minden emberi tekintetet az Helység Gabonájára, buzájára, arpagára, Zabjára egy szóval valamit kezünkre bízunk, akár feő Biránk, akár személyet viselő 2dik Biránk, igazán gondgyát viseljük, azokból magunknak semmit nem tulajdonítunk, sem másnak feő Biramnak hire, engedelme nélkül semmit az helység javaiból ki nem adok; ha valamit ezen Tanátsi Házba hallok mind azokat az Nemes Tanáts akarata nélkül ki nem jelentem, magamban tartom. Elöljáróimnak parantsolatit, szorgalmasan végzem, viszem, ha pedig Valakit tapasztalok Elöljáróim ellen munkálódni, beszélni, ezt be jelentem. Eő Felsőge, nemes Districtusok, és az Helység szükségű forspontozásaik, munkáiban, amennyire lehet, igaz sort tartok. Isten engem stb.”

³¹ VÁNDORFY 1895. 146–147.

jászapáti, feltehetőleg az 1699-es Pentz-féle összeírás és az 1713-as népesség összeírás között. Radics István és a felesége közötti nagy korkülönbség, 18 év, azt a feltételezést is megengedi, hogy Fazekas Sára második felesége volt Radics Istvánnak. Jászapátiban a lányok abban az időben még többnyire 20 éves koruk előtt férjhez mentek, a legények is 20 éves koruk körül. Ezt a kérdést az 1698-tól induló jászapáti anyakönyvek alapján talán tisztázni lehet a későbbiek során.³² Nem tudjuk, hogy Jászapátiban hány gyermekük született. Valószínűleg az ő fiuk volt Radics István, később Kunszentmártonban többször bíróságot viselt ember, aki 79 éves korában, 1787. május 25-én halt meg. Ennek alapján 1708 körül született, feltehetően még Jászapátiban.

Az 1713-as összeírás két asszonyt említ a Radics István családjában és egy cselédet. A Radics-gazdaság leírása alapján (8 ökör, 2 fejős tehén, 2 ló, 1 ménesbe járó ló, 40 disznó, 2 kila búza, 30 kila köles és 20 kila árpa) alapján rekonstruálni lehet az állattartás és a növénytermesztés egyensúlyára alapozott termelést. A földművelés munkáját és a teherhordást ökörrrel végezhette, két lova a közlekedést szolgálhatta inkább, mintsem a teherszállítást. A jószágállomány mögé feltételezhetjük a megfelelő gazdasági épületeket, eszközöket és szállító járműveket. A két fejőstehén nyilván ellátta a családot tejjel, amiből különböző tejtermékeket készíthettek. Ennek is nyilván megvolt a saját eszközkészlete. (A Jászság tehéntartása és tejgazdálkodása máig jelentős!) A felsorolt gabonafélék a termelés arányait mutatják, ám nem biztos, hogy pontosan. Kevésnek tűnik a búza, s meglepően magasnak a köles aránya.³³ Ismert ugyanakkor, hogy a köles másodvetésként is beért gyakran, s fontos kásanövénye volt a 19. század végéig az alföldi parasztgazdaságoknak. Nem tudjuk, hol lakott a Radics család Jászapátiban. (9. kép)

A Megszálló levélből tudjuk, hogy Radics István és más jászapáti gazda, Mihálytelekre járt a Zagyván felállított vízimalomba őrletni. (10. kép) Jászapátiban csak szárazmalom működött. A vízimalomba járás azonban napokig tartó elfoglaltság volt, hiszen amíg sorra kerültek és a megőrölt gabonával hazajutottak, több napig is eltarthatott. Itt és ezért lehetőség nyílt máshonnan származó emberekkel való találkozásra, a világ dolgának megbeszélésére, ahogy azt a Megszálló levélből ismerjük: itt kaptak fontos útmutatást Kunszentmárton megszállására.

Radics István kunszentmártoni évei

A 18. század eleji kunszentmártoni levéltári adatok nagyon hiányosak. Az első tanácsjegyzőkönyv, ami feltételezhetően 1718/1719-től 1732-ig tartalmazta az adatokat, s amiből Radics István és az első évtized szervező tevékenységét nyomon kísérhetnénk, elveszett. Nagyon hiányosak a különböző ügyek kapcsán keletkezett ún. szálas iratok is. Feltételeztem például, hogy Radics István (vagy más) Kunszentmárton főbírójaként levéllel fordult a váci, majd az egri püspökhöz. E tényeket tudjuk is, de levélnek egyik egyházi levéltárban sincs

³² Soós 1985. 372.

³³ BELLON 1981.

nyoma. Ugyancsak feltételeztem, hogy a szomszédos településekkel (főleg Szentessel és Öcsöddel) folytatott korai (1720 körüli) határperek kapcsán szintén váltott levelet, azok tulajdonosaival (Harruckern és Károlyi család), s a települések bíráival.³⁴ Ám egyelőre itt sem találtam pozitív adatokat.

A megszálló levél szerint „a Helségnek sokszor bírója” volt. Dósa József feltételezi, hogy 1718-tól már bírója is volt az újjáalakult községnek, s szerinte „ki lett volna az első bíró más, mint a vezér: Radics István uram”.³⁵ Ez valószínű. Annak idején a főbírókat egy évre választották. Az első, név szerint említett kunszentmártoni bírót csak 1720-ból ismerjük egy öcsödiekkel kapcsolatos határper kapcsán: s ez a főbíró Tóth Mátyás, az egyik, Jászapátiból ide költözött első foglалó volt.³⁶ Radics István ekkor törvénybíró volt.³⁷ Tóth Mátyás valószínűleg tekintélyes ember lehetett, mert a Megszálló levél tollbamondásakor a foglалók névsorában elsőként őt említette név szerint Radics István.³⁸ (11. kép)

Radics István Kunszentmárton egyik legmódosabb embere volt az 1720-1730-as években. Jászapátiban szerzett vagyonát megnövelte.

Radics István gazdasága Kunszentmártonban (1720, 1725.)

1720

Nomina et Cognomina Colonorum et Inquilinorum	Terrae Arabiles ... (szántóföldek pozsonyi mérőben)	Prata calcatorum (rétek kaszásban)	Kunszentmártonba település ideje
Radics István	11	10	1718

1725 állami összeírás

Név	Személy	Jármos ökör	Bérelt ökör	Fejős tehén	Hámos csikó, ló	Meddő csikó	Gulyabeli borjas tehén	Úszó	Göblyös ökör	Ellő juh	Sertés	Búza, kila = 62,08 liter	Árpa, köles, zab	Köpi méz
Radics István	2	4	-	2	3	5	2	11	4	60	9	40	40	-

Az 1733-mal induló tanácsi jegyzőkönyvekben több ízben találkozunk Radics István nevű főbíróval. Először egy 1733. évi levélben, amellyel nyilvánosan kijelentik, hogy erőszak útján nem fogják használni Bábocka földjét.³⁹ Majd 1734-ban, amikor Kálmán János jákóhalmi plébános vizitált Kunszentmártonban, ketten írták alá a plébánosi javadalmazással kapcsolatos levelet.⁴⁰ Radics ekkor már 67 éves lehetett. 1740-ben ismét egy Radics István a település főbírája. Ha a várost alapító Radics Istvánról van szó, akkor ő már 73 éves volt. A kérdés óhatatlanul adódik: megválasztanak-e főbírónak ilyen idős korban egy embert?

³⁴ SZABÓ 1987.

³⁵ DÓSA–SZABÓ 1936. 48.

³⁶ DÓSA–SZABÓ 1936. 46., BARNA 1994. 9.

³⁷ DÓSA–SZABÓ 1936. 50.

³⁸ BARNA 1994. 9.

³⁹ BENEDEK 2002. 192–193.

⁴⁰ DÓSA–SZABÓ 1936. 155., BENEDEK 2002. 203.

Ugyanakkor az 1740-es évektől egy másik Radics István is felbukkan a kunszentmártoni tanácsi jegyzőkönyvi írásokban. A két Radics István elkülönítése azonban nem mindig könnyű. Hiszen feltételezzük, hogy az idősödő városalapító Radics István egyre inkább visszavonul a közélettől, és fiatalabbak lépnek a helyébe. A fia például. Az adatok alapján mégis úgy gondolom, hogy 1733-ban és 1740-ben még a kirajzást vezető Radics Istvánt választhatták főbíróvá. Fia, a másik Radics István 1744 után töltötte be több alkalommal is a főbírói és a törvénybírói szerepkört.⁴¹

Radics Istvánnak és feleségének Kunszentmártonban 1719 és 1731 között még öt gyermeke született. Az 1719. március 16-án született fiú keresztelőjére jött el Jászapátiból Csomortányi Imre⁴² plébános, és hozta magával az első kunszentmártoni anyakönyvet. Ebbe másolta be azután Sydó Mátyás tanító (ludimagister) az általa 1718. szeptember havától megkeresztelt gyerekek adatait. A kunszentmártoni anyakönyvekben ezt követően egyre több Radics nevű családdal találkozunk. Vérségi, rokoni kapcsolataikat azonban a jövőben még tisztázni kell.⁴³

1745-ben, amikor a jászkunok önerőből váltották meg magukat a jobbágy-sorból, a befizetett összegek arányában kaptak földet. A kunszentmártoni névsorában ott van Radics István a legnagyobb földváltók között a maga 250 frt-jával.⁴⁴ Nem tudjuk azonban, hogy a megszállást vezető Radics Istvánról van-e szó, vagy a már említett fiáról, akit ezektől az évektől többször bírónak választottak.

Feltételezhetjük, hogy Radics István Jászapátiban maradt rokonságát is többször meglátogatta. Hiszen a kapcsolatok a két település, Jászapáti és Kunszentmárton között sokáig fennálltak. Ezt jelzi, hogy nyilván rokoni kapcsolatai miatt 1745-ben Kunszentmártonba jött bérházközi a jászapáti Kovács Erzsébet is.⁴⁵

A Radics-család kunszentmártoni lakóházának helyét nem ismerjük. Valószínű, hogy a korabeli településszerkezetnek megfelelően volt egy házuk a belső magban, s egy ólaskertjük a település külső övezetében. Eredetileg Kunszentmárton is kétfeltes település volt, mint Jászapáti, ez a jellege csak a 19. század elején folyamán szűnt meg. (12–13. kép)

⁴¹ JNKSZML V. 1900. Tanácsülés jegyzőkönyv, Kunszentmárton 1766–1783. 18. 1733: HORVÁTH András, 1734: RADICS István (DÓSA-SZABÓ 1936. 155.), 1736: DÓSA István, 1738: KOVÁCS János, 1740: RADICS István, 1741: FARKAS Ferenc, 1743: NAGY István, 1744: P. KOVÁCS János, 1744: GAÁL Imre, törvénybíró RADICS István, 1747: KISS Balázs, 1749: törvénybíró RADICS István, 1750: SZIROM István, törvénybíró RADICS István, 1751: GÁL (!) Imre, törvénybíró RADICS István, 1753: SZTBENEDEKY István (Bozóky), 1756: PÁLL Imre, 1759/1760: RADICS István. JNKSZML V. 1900. I. Protocollum Kunszentmártoniense 1733–1785. 19, 64, 67, 68, 77, 88, 92, 93, 94.

⁴² VÁNDORFFY 1895. 94–95. Csomortányi Imre 1704–1729 volt Jászapáti plébánosa.

⁴³ Ebben sokat segítenek Kakuk Mátyás értékes anyakönyvi kutatásai. Remélem, hogy munkája, bár torózbán maradt, hamarosan napvilágot lát!

⁴⁴ DÓSA-SZABÓ 1936. 5–61. + JNKSZML

⁴⁵ Kakuk Mátyás: Kunszentmártoni családnevek mutatója 1567–1719–1888–1944. Kézirat.

Radics István máriaradnai gyógyulása

Kunszentmárton történetének írója, Dósa József „szinte szentül vallásos” férfiúként emlegeti Radics Istvánt. Megjegyzi, hogy „még egy máriaradnai csoda hőseként is emlegetik.”⁴⁶ Mit tudunk erről az eseményről?

Radics István az 1720-as évek közepére beteg lett. Ekkor már közeledett a 60. életéhez. Betegségéről és csodás gyógyulásáról Szűz Mária közbenjárására 18. századi nyomtatott és kéziratos forrásokból értesülünk.

Máriaradna Arad megyei település. Ferences házának fa kápolnáját a Maros bal partját még 1718-ig uraló török 1695-ben felgyújtotta. A tűzvészben minden elégett, kivéve egy papír kép, amit egy helybeli ember egy vándor olasz képárustól vett, s a ferencesek kápolnájának adományozott. Ez a kegyhely alapító csodája. (14. kép)

A csoda hírére meginduló búcsújárásokban a Szűzanya közbenjárására sok gyógyulás és imameghallgatás történt. Ezeket feljegyezték egy könyvben, a mirákulumok könyvében. Ennek kézirata ma a temesvári püspökség levéltárában található. A 18. században nyomtatott könyvekben is megjelentették azonban a leghíresebb csodás gyógyulásokat. Így jelent meg Radics István története a *Világos Berkes hegy ...* című máriaradnai mirákulumos könyvben, aminek én az 1797. évi váci kiadását használtam Balla János segítőkézségéből. Ez a könyv Kunszentmártonban több család birtokában megvolt, megvan.⁴⁷

„VIII.

Ezer hétszáz huszonhatodik Esztendőben Radits István Körös folyóvize mellett Kún-Szent-Mártoni lakos, olyan nehéz nyavalyába esett, hogy szörnyű kínokat két esztendeig szenvedne egész testében és harmadfél lábakon, avagy mankókkal járni kényszerítetne. Az emberi gondviselés nagy volt ugyan körülötte, de nem lett könnyebbségére. Végezetre csudálatosképpen egy éjszaka némelly öregtől megintetett, hogy haszontalan költene gyógyulásra, ha csak a' boldogságos Szűznek Templomába, melly Napkelet felé vagyon, magát nem vitetné, és ott alázatos ájtatossággal a' szentséges Szűzet nem kérné, hogy annak esedezése által egészségét visszanyerné. Felébredvén álmából az említett intést kibeszéllette háznépének és szomszédjainak, szerket készített, és nem tudván merre induljon, Nádlak felé vette útját, holott és egyebütt is kérdezkedett, merre volna a' szentséges Szűznek Napkelet felé Temploma, mert azokban az időkben annyira mint a' mostaniban el nem híresedett. Feltalálván pediglen aztat, két napokat és éjszakát imádságban, és Máriához emelt szívbéli fohászkodásokban töltött; azoknak utána harmad' napra kelvén, midőn a' kegyelmes Kép előtt szent Mise szolgáltatnék, jobban lett, sőt egészen meggyógyult. Mankóit a' nyert kegyelemnek, és malasztnak bizonyosságára, és emlékezetére a' Radnai Templomban felfüggesztette, maga pediglen áldván, és magasztalván az Isteni malasztnak Anyját, visszatért lakóhelyére. Méltán mondhatjuk tehát boldog Amadeussal, hogy Mária

⁴⁶ DÓSA–SZABÓ 1936. 42. és a 125. jegyzetben.

⁴⁷ Magam Balla János példányát használtam kutatásaim során, ezúton köszönöm neki!

üdvösséget szerez mind a' lelkeknek 's mind a' testnek, mert adatott neki hatalom mind a' testnek, mind a' léleknek feltámasztására.”⁴⁸ (15. kép)

A történet generációkon át a szájhagyományba is beépült, ismert volt Kunszentmártonban. Az Élő Rózsaüzér Társulat megalakítása, 1851 után, Ökrös József például a következő formában írta meg a társulati jegyzőkönyvben: „Úgyan is Tsak nem azota minekutánna eldődeink é' Nemes Várost megszállották volna, minden Esztendőben szokása volt é' Város lakosainak Egyszer Esztendőben Radnára Zarándokoskodni. – Már az első szálló Emberekből való férfiú vettete még enek alapját, amit a' Történetek bizonyítanak: Túdni illik. Radits Istvány ki is hoszu sinlődő betegségben lévén, haszontalan költött minden orvoságokra, és már az orvosokbul is kifogyván: semi reminysige nem lévén a meg gyógyuláshoz, Történt azonban hogy egy éjjeli álmában azon jelenést halotta, hogy haszontalanul költene minden orvoságokra hatsak a' Boldogságos Szűznek képét mely Napkelet felé vagyton még nem látogatná, és azt nem kérné: melyet is miután telyesétet volna előbeni egisigét még nyerte épen és egiségesen jött Szeretet Városunkba haza; Mankoit a' Radnai Templomba hagyván: Ezen törtinettül fogva oly lelkesedéssel volt a' Radnai Butsú iránt a' Nagy Kun Sz: Mártonyi Nép, hogy azt mint egy Nemzeti Butsújának ismerte, és törekedett oda elméni többször életébe.”⁴⁹ (16–17. kép)

E történetben Radics István már nemcsak a város megalapítójaként, hanem a kunszentmártoniak máriaradnai nemzeti zarándoklatának elindítójaként is szerepel. Kétszeresen is hős, alapító.

Az esetet a csodás gyógyulások (mirákulumok) kéziratos máriaradnai könyve 98. oldala pontosabb diagnózis közlésével jelzi: „Stephanus Radics, Kún-Szent-Márton ...gravibus tumoribus, et ulceribus sanantur”⁵⁰ (Radics István súlyos dagatokból és fekélyes sebekből meggyógyult.)

Radics István mellett más kunszentmártoniak is visszanyerték egészségüket a Radnai Szűzanya közbenjárására: 1727-ben például – egy évvel Radics István után – egy Gulyás Mátyás.⁵¹ Az 1746 és 1749 között feljegyzett csodás gyógyulások között olvashatunk még egy kunszentmártoni nevet, Szabó Istvánét.⁵² Hármójuk közül azonban Radics István kunszentmártoni társadalmi pozíciója, valamint csodás gyógyulásának a nyomtatott mirákulumos könyvbe való felvétele az ő esetét tette híressé és követendő mintává.

⁴⁸ *Világos Berkes hegy ... 1797.* 113–115.

⁴⁹ BARNÁ 1998. 103–104.

⁵⁰ Roos 2004. 480. ahol idézi a kéziratos könyv 98. oldalán írtakat.

⁵¹ Roos 2004. 480. idézi a kéziratos könyv 93. oldalán írottakat. nevű férfi Kun-Szent-Mártonból, akinek nevét 1728. október 15. dátummal jegyezték fel a mirákulumos könyv 93. oldalán. Esetét tehát előbb feljegyezték (93. oldal), mint Radics Istvánét (98. oldal). Radics István gyógyulása azonban egy évvel korábban történt. Gulyás Mátyás is tehetős ember lehetett, hiszen azonosítható a földmegváltók, redemptusok listájában szereplő Gulyás Mátyás személyével, aki 150 forint értékben váltott földet. Dósa-Szabó 1936. 59. Lásd még Kakuk Mátyás *Kunszentmártoni családnevek mutatója 1567–1719-1888–1944.* Kézirat.

⁵² Roos 2004. 480. ahol idézi a kéziratos könyv 178. oldalán írottakat. Szabó István Márton nevű apjával (?), testvérével (?) fordul elő a földmegváltók névsorában, ketten 240 forint értékű földet váltottak, azaz a legnagyobb redemptus gazdák közé sorolhatók.

A nagytemplom bal oldali hajójának Szent Ferenc oltárán láthatjuk a Radnai Szűzanya sajátos ábrázolását, egy kolostormunka formájában. (18. kép) Már a második templomunkról tudjuk, hogy volt Szent Ferenc oltára. S tudjuk azt is, hogy a Szent Ferenc-oltár tabernákulumszerű építménye jelenlegi templomunk építése során, 1790-ben egy már meglévő korábbi oltárról lett ide áthelyezve. Nem túlzás tehát azt feltételeznünk, hogy Radics István még életében láthatta ezt a képet, s imádkozhatott előtte, hálát adva csodás máriaradnai felgyógyulására emlékezve.⁵³ Sőt, az a véleményt is megkockáztathatjuk, hogy esetleg éppen Radics István csodás gyógyulása játszhatott szerepet a kép elkészítésében, s az tehát már az 1721-ben elkészült második, vagy az 1745-ben elkészült harmadik templomban is látható volt. És nem valószínűtlen az a feltételezés sem, hogy esetleg Radics Istvánnak és említett társainak személy szerint is köze lehetett e kép elkészítéséhez.

S bár ezek csupán feltételezések voltak, annyi azonban bizonyos, hogy a Máriaradnára induló kunszentmártoni búcsúsok ennél az oltárnál mondanak máig búcsút szülőföldjüknek, templomuknak, mielőtt nekivágnának a radnai zárandokútnak.

Innen indult tehát a város kapcsolata Máriaradnával, amelyet Ökrös József „nemzeti butsujárásnak” nevezett. A 18. századi zárandokutakról még nem találtunk feljegyzéseket. A helyi hagyomány alapján úgy tudjuk, hogy a kunszentmártoniak hagyományos radnai búcsújárása mindig Pünkösdkor volt. Ezt egy kicsit árnyalja a radnai kolostor 18–20. századot is átfogó misemondatási jegyzőkönyve, ami szerint a kunszentmártoniak Pünkösds mellett Szentháromság vasárnapján is Máriaradnára zárandokoltak.⁵⁴ E könyvek alapján Martin Roos egyháztörténész, a jelenlegi temesvári püspök, összegyűjtötte a kunszentmártoni misemondatások éveit 1711/17-től egészen 1933-ig.⁵⁵ E lista azonban nem pontos. Hiszen más forrásból, pl. a rózsafüzér társulat jegyzőkönyvéből tudjuk, hogy a kunszentmártoniak 1851-ben Máriaradnán ismerkedtek meg az Élő Rózsafüzér gyakorlatával. S további, rózsafüzér társulati jegyzőkönyvben szereplő évek sem jelennek meg a radnai ferences templom misemondatási jegyzőkönyvében.⁵⁶ Ami azonban nagyon meglepő és elemzésre vár, hogy Máriaradnán már 1711/17-ből is van kunszentmártoni vonatkozású feljegyzés, azaz az 1719-es megszállás előtti évekből. Ennek alapján Radics István zárandoklata tudatosan a Radnai Szűzanyához vezetett, gondosan megtervezett búcsújárás lehetett.

Máriaradna és Kunszentmárton kapcsolatának és a meggyökeresedő búcsús tiszteletnek egyéb írásos és tárgyi emlékei is maradtak. A Radnai Szűz tiszteletét felkaroló hálás kunszentmártoniak már az 1700-as évek közepén rendszeresen végrendelkeztek a radnai kolostor és az atyák javára: hol egy borjút, hol egy lovat ajándékozva nekik végrendeletükben.⁵⁷ Radna hírért és

⁵³ DÓSA-SZABÓ 1936. 227., JÓZSA 2009. 155.

⁵⁴ Roos 2004. 594.

⁵⁵ Roos 2004. 594. Eszerint 1711/1717, 1726, 1727, 1728, 1746/1749, 1767, 1820, 1858, 1863, 1889–1892, 1898–1901, 1903, 1904, 1906–1918, 1933 szerepelnek az évek sorában.

⁵⁶ BARNÁ 1998. 103. skk.

⁵⁷ Még nyilván a kegyhely kezdeti dinamizmusa, s Radics István, Gulyás Mátyás és Szabó István csodás gyógyulásának és az azévi nagy pestisjárványnak hatására, 1739-ben Csombok János

a Radnai Szűzanya kegyképeinek tiszteletét a kunszentmártoni hívek körében abban az időben az aradi minorita atyák is terjeszthették, akiknek házuk, alamizsna gyűjtő központjuk volt Kunszentmártonban a mai Rákóczi Ferenc utca és a Garay utca/Veress János utca térségében.⁵⁸

Csodás radnai gyógyulása után Radics István túlélte az 1739. évi nagy pestisjárványt, ami a település lakosságának nagy részét elvitte.⁵⁹

A Veres-kereszt

A település északi peremén, a Körös-gát mellett áll Kunszentmárton legrégibb építménye, a Veres-kereszt. Nevét a vörös színű kőről kapta, amiből a rövid szárú kereszt és az azt tartó barokk oszlop is készült. Talapzatán a ma már nehezen olvasható szöveg: HANC CRUCEM / ERRIGI CURAVIT / D FRAN GAT.../ CUM FRATRE SUO / PAULO INCOLA / KUNSZENTMARTO / NENSIS AD / 1730. Azaz: Ezt a keresztet emeltette Gátsi Ferenc, Pál testvérével, kunszentmártoni lakos, az Úrnak 1730 [esztendejében]. Valószínűleg korábban közelebb állt a folyóhoz, ahonnan 1862-ben hozták jelenlegi helyére, hogy az árvizektől megvédjék.

A Veres-kereszt 1730. augusztus 10-i felállítási ünnepségén Radics István valószínűleg részt vett. Az utókor a kereszt felállítását a város újjátelepülésének emlékéhez kötötte, azaz „a város alapításának emlékkeresztjének” tartja.⁶⁰ Így mellette emlékeztek meg az újratelepítés 200. évfordulójáról 1930-ban, s egyúttal a kereszt felállításának bicentenáriumáról is.⁶¹ (19. kép)

A kunszentmártoni közigazgatás megszervezése

Bár Dósa József úgy vélte, hogy „egyházi és községi szervezet még nem kötötte őket (t.i. az első telepeseket BG) csak épen a legtermészetesebb közös érdek: a megélhetés. Bizonyára volt közöttük egy, a többiek bizalmát élvező tekintélyesebb gazda, ki valamelyes rendet tartott közöttük, kijelölte a szántás alá veendő jobb minőségű és fekvésű földeket, kijelölte kinek-kinek jószágál-

„egy üsző tinót” hagyományozott a radnai atyáknak, míg Molnár Márton ugyanebben az évben egy „seregély szürke vedfű kanczát”. DÓSA-SZABÓ 1936. 247–248 A 18. század első felében az aradi minoriták gyakorta kisegítettek Kunszentmártonban, ahogyan az anyakönyvi bejegyzések mutatják, lásd: DÓSA-SZABÓ 1936. 124–125. Az aradi minoritáknak háza is volt Kunszentmártonban, amely arra utal, hogy a kolduló körútjaik során Kunszentmárton egy-fajta központi helynek, gyűjtőhelynek számított. 1762 után, amikor a plébánia kápláni állást kapott, egyre kevésbé volt szükség a minoriták segítségére. Házukat ezért 1772-ben eladták. DÓSA-SZABÓ 1936. 151.

⁵⁸ DÓSA-SZABÓ 1936. 151. A szoros kapcsolat jeleként a kunszentmártoni Balla család egy Szent Rókus szobrot állíttatott, a rózsafűzér társulat pedig a kegytemplomban máig használatos stációs képeket adományozta. BARNA 1993. 73.

⁵⁹ DÓSA-SZABÓ 1936. 125–126.

⁶⁰ JÓZSA 1999. 245.

⁶¹ JÓZSA 1999. 245–246.

lományához képest a legelőket, kaszálókat, főleg pedig gondja volt rá, hogy beszedje [...] a reá eső árendarészt [...]»⁶²

Ez azonban aligha lehetett így. Az új település intézményi kereteit a korabeli törvények szabták meg. A Jászkunságot 1702-ben a korona eladta a Német Lovagrendnek, azaz lakóit jobbágysorba taszították, ám a gyakorlatban viszonylag szabad helyhatósági autonómia alakult ki. A Német Lovagrendnek nem állt érdekében, hogy a helyhatósági szervezetek életébe belenyúljon, hiszen azok az adószedés és a bérlemények beszedését maguk intézték. Az éves adó így a Lovagrend számára a helyi igazgatás önállóságával vált elérhetővé.⁶³

Radics Istvánnak (és társainak) 1717–1719 közötti legfőbb intézkedései abból álltak, hogy megszervezzék a községi önkormányzatot, kialakítsák és megszervezzék annak gazdálkodását, elindítsák a községi élet alapját jelentő adószedést, ami feltétele volt a politikai község működésének. Ebből a befolyt adóból kellett fizetni a település bérlésének folytonosan emelkedő évi 30–200 forintját.⁶⁴

A település élén álló tanácsok működését hagyományosan négy területre oszthatjuk: 1. politikai igazgatás, 2. gazdasági irányítás, 3. rendészeti igazgatás és 4. jogszolgáltatás.⁶⁵ E területeket érintő intézkedésekből említek néhány példát, amelyekben Radics Istvánnak meghatározó szerepe lehetett!

A megszállás utáni első évtized mindenek előtt a település határának pontos kijelölését kívánta meg. Talán ez volt az egyik legfontosabb kötelessége az új községi vezetésnek, hiszen a hosszú lakatlan időszak alatt, a községsszervezet hiánya miatt, a szomszédok bizony nagy területeket elbirtokolhattak. Ezért hosszú éveken keresztül tartó határperek voltak Szentessel, Öcsöddel, Mesterszállás kapcsán pedig Mezőtúrral. Ezekben az eljárásokban, feltételezhetjük, hogy Radics István Kunszentmárton egyik vezetőjeként eljár.

A település vezetőjeként 1719-ben már gondoskodott a révátkelés megszervezéséről.⁶⁶

A városvezetés pénzügyeiért a bíró volt felelős. Hivatalának lejártá utáni évben, már az új bíró működése alatt, pontosan el kellett számolnia, felmentést kellett kérnie és kapnia a pénzügyekről a település vezetésétől. Minden bírónak el kellett számolnia. Radics István elszámolásairól nincs adatunk.

A tanács, s így a főbíró feladata volt a községi javak (üzletek: mézsárszék, kocsmák, a Körös halászó vizének, a közös használatban lévő földeknek) gazdaságos, a közösség érdekeit szolgáló használata: bérlemények, jogok együttes kezelése.⁶⁷ A boltok, a rév stb. bérbeadására 1733-tól vannak folyamatosan adataink.

Kunszentmárton a 18. század első felében a Nagykinság viszonylag jól iparosodott települése volt. A korabeli összeírás szerint ugyan Kunszentmártonban görög kereskedő ekkor még nem volt, más nagykin telepü-

⁶² DÓSA–SZABÓ 1936. 47–48.

⁶³ BÁNKINÉ 1995. 16–17.

⁶⁴ DÓSA–SZABÓ 1936. 47.

⁶⁵ GULYÁS 2008. 68.

⁶⁶ DÓSA–SZABÓ 1936. 49.

⁶⁷ GULYÁS 2008. 68–72.

lésen 1-2, kézműves ugyanakkor Kunszentmártonban 29, Karcagon 12, Kunhegyesen, Kunmadarason és Túrkevén, 7-8, Kisújszálláson 3, molnár Kunszentmártonban 2, másutt 3-4, Karcagon 6. Kunszentmárton messze a legiparosodottabb településnek tűnik. Ugyanakkor kocsmárost nem írtak össze Kunszentmártonban, míg másutt 1-2 volt.⁶⁸ Kunszentmártonban 62 kapásnyi szőlőt telepítettek a Mátraalja községeiből a szőlőkultúra tapasztalataival rendelkező új gazdák.⁶⁹ (1 kapás szőlő = kb. 200 négyszögöl) E szőlőkertek Kunszentmártonban a Köttön halomnál és Péterszögben voltak. Lásd a 9. képet!

A korabeli összeírások adatai szerint 1720-ban Kunszentmárton lakosságából a 15 évnél idősebb férfiak száma 117 volt. Kunszentmárton állatállománya 1720-ban 598 szarvasmarha, 152 ló, 527 juh, 228 sertés volt.⁷⁰ 1720–1728 között óriási fejlődés zajlott le Kunszentmártonban. A gazdák száma az 1720-as 41-ről 1728-ra 156-ra növekedett. A vetésterület 115,16 pc-ről (= pozsonyi köből = 1100–1200 négyszögöl = 1 magyar hold, vagy kishold, = 4 vékányi vetőmag került bele) 1003,75 pc-re, a szántó területe 1720-ban 230,32 pc, 1728-ban pedig már 2070,50 pc, az összes művelt földterülete 1720-ban 1600,11 pc, 1728-ban pedig 4071,24 pc. Ennek megfelelően a termés is nagymértékben nőtt: az 1720. évi 2666,65 pozsonyi köbőlől 1728-ra 5428, 32 pozsonyi köből-re.⁷¹ (20. kép)

Az első évtized fejlődésének számai

1720

Gazdák száma	vetésterület	szántó	összes művelt terület	Termés
41	115,16 pc = pozsonyi köből = magyar hold	230,32 pc	1600,11 pc	2666,65

1728

Gazdák száma	vetésterület	szántó	összes művelt terület	termés
156	2007,50 pc	2070,50 pc	4071,24 pc	5428,32 pc

A község tanácsa általában 12 szenátorból, esküdttől állt, élén a főbíróval, akivel együtt választották. Hivataluk gyakran akadályozta őket a saját gazdaságuk vitelében. Emiatt munkájukért a tanács tagjai a jászkun kerületek minden helységében adómentességet (immunitás) élveztek, és felmentették őket a közmunka alól is.

A tanácsüléseken a főbíró elnökölt. Utalványozási joga volt. Tekintélyes, példamutató, pedagógiai érzékkel megáldott emberek lehettek, és kellett hogy legyenek a főbírók. (Tanulságos, hogy ezeket az erkölcsi elvárásokat 1823-ban írásban is rögzítették.) Munkáját a másodbíró segítette, aki Kunszentmártonban általában a község/város saját területén való gazdálko-

⁶⁸ Kiss 1979. 131.

⁶⁹ Kiss 1979. 130.

⁷⁰ Kiss 1979. 132.

⁷¹ Kiss 1979. 134.

dását vezette. Volt pusztagazda is, aki nálunk Mesterszállásra és Kuncsorbára ügyelt. A nótárius, a jegyző kinevezett, fizetett tisztségviselő volt.

Az 1745. évi redemptio után a helyi önkormányzat élén a tanács állott, amely a redemptus lakosság érdekeit fejezte ki, tagjai is csak redemptusok és földváltó nemesek voltak, de intézkedéseik és normáik az egész közösségre vonatkoztak. Ám ez a szerkezet nem különbözött a redemptio előtti településigazgatási szerkezettől.

Radics István és az első főbírók idejében véghezvitt középítkezések közül a községháza, városháza, iskolák, boltok voltak a legfontosabbak. (A templomokat külön nem említem, hiszen azokat Józsa László ismertette előadásában.) A község-, később városháza valószínűleg a mai helyén épült fel a közösség szerveződés elején. A 18. század közepén a mai Deák Ferenc úti iskola helyén pedig a Nagykun kerületi ház kapott helyet, amit azután 1783-ban költöztettek át a Körös partján felépült, ma is látható épületegyüttesbe. Helyén pedig a fiúk és a lányok iskolája kapott helyet.⁷² Radics István életében tehát nyilván állt egy községháza és felépült a régi Distructuális (=kerületi) ház.

A magánépítkezések bizonyos felügyeletét is a tanács látta el.

Az egyházi élet a 18. század első felében

Ám legalább ugyanilyen fontosságúnak tarthatták az egyházközség megszervezését is, templom és plébánia építést.

A letelepedés után előbb a váci püspöktől kértek, de nem kaptak papot. Ekkor folyamodtak az egri püspökhöz, aki tudott papot küldeni. Ezért tartozott Kunszentmárton évszázadokon keresztül az egri egyházmegyékhez.

Az egyházi szervezkedés első jele, hogy volt kántoruk (=licenciátusok), Sydó (=Zsidó) Mátyás, aki keresztelt, temetett, tanított, vezette 1718-tól az anyakönyvet. Jött a telepésekkel? Az 1718-as esztendőben azonban Kunszentmárton rövid ideig Csongrád plébániájához tartozhatott, mert 1718. októberében két keresztelést is találtam a csongrádi anyakönyvbe bejegyezve:

„2. Octobris idem (= P. Gabriel Szentmiklósy⁷³) baptisavi infantem Nom-i Gregorium Natus es par. Gregorio Radics⁷⁴ Catharina Kiss. Patrini Matthias Tott,⁷⁵ Anna Victor ex Sz. Martón”

„7. die idem baptisavi infantem nom-i Catharinam Matthiae Fodor⁷⁶ Anna Gődény. Patrini Blasius Kovács, Cather. Tot ex Sz. Martón”⁷⁷

A tanító Molnár Ambrus „mester” volt, aki az első telepésekkel érkezett.⁷⁸ 1719-ben azonban új kántor érkezett Lenkes Péter személyében, míg 1725-

⁷² JÓZSA é.n. 15., HEGEDŰS 2008. 89–90.

⁷³ Szentmiklósy Gábor Csongrád 3. ismert plébánosa volt a török alóli felszabadulás után, aki 1712–1720 között működött a településen.

⁷⁴ Radics Gergely, az apa, akit a Megszálló levél 2. helyen említ a községet alapítók névsorában. DÓSA–SZABÓ 1936. 45. BARNÁ 1994.

⁷⁵ Tóth Mátyás, a keresztapa a megszálló telepések között említve, mégpedig az első helyen a Megszálló levélben! DÓSA–SZABÓ 1936. 45. BARNÁ 1994.

⁷⁶ Fodor Mátyás nem szerepel sem a Megszálló levélben, sem az anyakönyvben, sem más korabeli forrásban. Valószínűsíthető, hogy gyorsan továbbköltözött Kunszentmártonból.

⁷⁷ Csongrád, Plébániai irattár, Kereszteltek anyakönyve 1704–1744 I. 40. oldal

⁷⁸ DÓSA–SZABÓ 1936. 48.

től egy újabb névvel, Ambrus István kántorral találkozunk.⁷⁹ Papot azonban Zatkó Mátyás személyében csak 1721-ben kapott a település.⁸⁰

Ezt megelőzően, 1720. júliusa és 1721. májusa között, azaz tíz hónapon keresztül Kunszentmárton Csongrád filiális volt. A csongrádi plébános, Szigedi Mátyás volt, aki átjárt Kunszentmártonba.⁸¹

Radics István életében hét plébános működött Kunszentmártonban. Kunszentmárton 7. plébánosa a helybeli születésű Nagy Pál volt, „fia Nagy István tekintélyes gazdának, ki 1742-ben bírója volt a községnek”, és első volt, akit a redemptio adta kegyúri joggal élve, a település választott plébánosának.⁸² Őt azért is kell külön megemlíteni, mert 1762. február 23-án vagy 24-én ő temette el Radics Istvánt, a település első bíróját és megalapítóját. Feltételezzük, hogy az első kunszentmártoni származású pap búcsúztatójában átérezhette ezt a történeti egybeesést, hogy ő, aki gyerekkorától ismerte az idős Radics Istvánt, s bizonyára jól tudta a „megszállás” történetét is, temeti el ezt a nagy embert.

1. templom: kisméretű templom a Szentháromság tiszteletére, valószínűleg a Bethlen Gábor és a Kölcsey utca sarkán, Bozóky Ferenc egykori telkén, az első temető helyén állhatott.
2. templom 1721-ben (vagy 1722-ben) valószínűleg a mai templom helyén, vagy közvetlen környékén épült.
3. templom: 1741-ben kezdték el építeni és 1745-ben készült el.⁸³

Azaz mindhárom templom építését megérte Radics István, az első kettőnél valószínűleg közre is működött.

Radics István emlékezete

Már Dósa József sajnálkozik azon, hogy „sírjának helye ismeretlen. De egészen bizonyos, hogy a »a templom kerítésében,« vagyis a templomot akkor körülvevő téglakerítésen belől temettetett el – miután a helység minden előkelősége, sőt minden redemptor tiszteletből itt kapott örök nyugvó helyet. Milyen kár, hogy e nekünk olyan nagy és jeles ember sírját maradandólag nem jelölték meg.”⁸⁴ Ezt a mulasztást az egyházközség jóvoltából, s a városi képviselő-testület közreműködésével pótolni kellene!

Az emlékállítás azonban már korábban megkezdődött. Akkor, amikor Józsa László tanár úr javaslatára utcát neveztek el *Radics bíróról*, a horvátból lett jázsági magyarról, akinek városunk újkori megalapítását köszönhetjük. Az utcanév, s a majdan megáldandó emlékmű idézze fel mindig tevékenységét, alakját, városalapító őseinkkel együtt! A vállalkozó szellemű, mindig a közösségért dolgozó Radics István élete legyen példa elsősorban a mindenkori városvezetés, de minden kunszentmártoni előtt is, aki úgy dolgozott másokért, közösségéért, hogy cselekedeteit mindig Isten törvényeihez mérte!

⁷⁹ DÓSA-SZABÓ 1936. 49.

⁸⁰ DÓSA-SZABÓ 1936. 51.

⁸¹ DÓSA-SZABÓ 1936. 122–124. ill. 154.

⁸² DÓSA-SZABÓ 1936. 128.

⁸³ DÓSA-SZABÓ 1936. 205–215., JÓZSA 2009. 21–26.

⁸⁴ DÓSA-SZABÓ 1936. 42.

IRODALOM

BÁNKINÉ MOLNÁR Erzsébet

- 1995 *A Jászkun kerület igazgatása 1745–1876. A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Közleményei* 51. Szolnok.

BARNA Gábor

- 1993 *A kunszentmártoniak radnai búcsújárása. In: Szerzetesrendek az Alföldön. Kármeliták Kunszentmártonban. Várostoprténeti és néprajzi tanulmányok* 1. Szerk. Józsa László, Kunszentmárton, 67–102.
- 1994 *A mai Kunszentmárton megalapításának története. A „Megszálló Levél”. Várostoprténeti és néprajzi tanulmányok* 2. Kunszentmárton Város Önkormányzata, Kunszentmárton.
- 1998 *Az Élő Rózsafüzér kunszentmártoni társulata / Living Rosary Confraternity in Kunszentmárton. Devotio Hungarorum* 5. Néprajzi Tanszék, Szeged.
- 2003 Sülye Mihály története. A 18. századi népmozgások dokumentálhatóságának kérdései. In: VIGA Gyula – HOLLÓ Szilvia Andrea – Cs. SCHWALM Edit (szerk.) *Vándorutak–Múzeumi örökség. Tanulmányok Bodó Sándor 60. születésnapja alkalmából. Archeolingua*, Budapest, 31–38.

BELLON Tibor

- 1981 *A köles termesztése és keleti párhuzamai. Ethnographia* XCII. 233–258.

BENEDEK Gyula

- 2002 *Kunszentmárton város oklevelei és fontosabb iratai 1333–1737. Documentatio Historica* VII. Szolnok.

BOTKA János

- 1999 *A kun és jász népcsoporti jogok védelmezése a XVI. század közepétől a redemptióig. Zounok* 14. *A Szolnok Megyei Levéltár Évkönyve*, Szolnok, 9–56.
- 2010 *Kunok-jászok katonáskodása és bandériumi hagyományai. Zounok* 25. *A Szolnok Megyei Levéltár Évkönyve*, Szolnok, 9–56.

DÓSA József – SZABÓ Elek

- 1936 *Kunszentmárton története I. Kunszentmárton.*

FODOR Ferenc

- 1942 *A Jászság életrajza.* Budapest.

GULYÁS Katalin

- 2008 *Kunszentmárton közigazgatása a 19. század közepéig. In: BARNA Gábor – PUSZTAI Gabriella (szerk.) „...Körös vizinek napkeleti partján...” Kunszentmárton, a mezőváros. Kunszentmárton, 63–79.*

HEGEDŰS József dr.

- 2008 *Kunszentmárton egészségügyének története. In: BARNA Gábor – PUSZTAI Gabriella (szerk.) „...Körös vizinek napkeleti partján...” Kunszentmárton, a mezőváros. Kunszentmárton, 276–305.*

JÓZSA László

- 2009 „Isten hajléka az emberek között”. A kunszentmártoni római katolikus nagytemplom. Szegedi Vallási Néprajzi Könyvtár 21. METEM, Szeged–Budapest.

KAKUK Mátvás

2008

- é.n. Kunszentmártoni családnevek mutatója 1567-1719-1888-1944. Kézirat.

KEMPELEN Béla

- É.n. Magyar nemes családok. Arcanum Digitéka. Radics.

KISS József

- 1979 A Jászkun Kerület parasztsága a Német Lovagrend földesúri hatósága idején. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Lexikon Latinitatis Medii Aevi Hungariae. Vol. I. Fasc. 2. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1988.

Roos, Martin

- 2004 Maria-Radna. Ein Wallfahrtsort im Südwesten Europas. Band II. Schnell und Steiner. Regensburg.

Soós Imre

- 1985 Az egri egyházmegyei plébániák történetének áttekintése. Szent István Társulat, Budapest.

SZABÓ Ferenc

- 1987 Öcsöd története dokumentumokban 1705–1960. Szolnok.

TÁRKÁNY SZÜCS Ernő

- 1981 Magyar jogi népszokások. Gondolat, Budapest.

VÁNDORFY Kálmán

- 1895 Jász-Apáthi egyházának multja és jelene. Eger.

Világos Berkes-hegy avagy Máriának az isteni Malaszt anyjának Kegyelmes Képe, melly Nemes Magyarországban a Radnai Hegyeken naprul napra Isteni Malasztokkal világosodik. Vác, 1796. 113–115.

1762 Januarius

Die 4. Anna Pap filia Elisabetha obiit aetatis annis 2. - fol.
 Die 5. Anna D. Hoffer Andras Hoffer grod Kigo laffania obiit fol.
 Die 6. Georgij Omory filia Helena obiit aetatis annis 2. - - - - fol.
 Die 10. Stephanus Vargamalius obiit aetatis annis 5. - fol.
 Die 10. Laurantij Muratovic filius aetatis annis 1. - - - - aetatis.
 Die 11. Catharinam Bernyisz O. Virginem obiit aetatis annis 60 - aetatis.
 Die 17. Simon Takus filia obiit aetatis annis 26. - - - fol.
 Die 23. Michaelis Gulyas filium Barbaram aetatis annis 1. - fol.
 Die 29. Georgij Hoffer infansem Johannem aetatis annis 1 1/2 - - fol.
 Die 30. Stephanus Helmond filium Helenam aetatis annis 1. - fol.

Februarius

Die 6. Urbanus Janos filium Catharina aetatis annis 3. - fol.
 Die 14. Francisca Garagi filiam Helenam aetatis annis 4. - - - fol.
 Die 22. Stephanus Lukacs famulus & amicus Viri illi qui ante annos
 46 in plantario Jano possessionem obiit tam aetatis annis 95. - fol.
 Die 24. Francisca Garagi filiam Michael obiit aetatis annis 1. - fol.
 Die 24. - - - - - fol.

3. kép: Radics István „vir illustrissimus” halotti anyakönyvi bejegyzése 1762. február 22.

11. kép: Kunszentmárton 1722-1807 közötti pecsétje, ezt használhatta Radics István is

[illegible]

4. kép: A Radics család leszármazási táblája

[illegible]

1ste Eingabe. Juliener 1777 2te April 2te
 Augusten, vage is, Genetichaly hawa 21ste August
 3te September, Juliener 1779 2te April
 Julius, vage is, Genetichaly hawa 30te August
 3te Juliener, Juliener 1781 2te April
 Februar, vage is, Däje, elohawa 22ste August
 4te April, Juliener 1782 2te April
 September, vage is, Genetichaly hawa 13te August
 5te August, Juliener 1783 2te April
 April, vage is, Genetichaly hawa 13te August
 6te August, Juliener 1784 2te April
 October, vage is, Genetichaly hawa 17te August
 7te April, Juliener 1785 2te April
 August, vage is, Genetichaly hawa 13te August
 8te April, Juliener 1786 2te April
 August, vage is, Genetichaly hawa 13te August
 9te April, Juliener 1787 2te April
 August, vage is, Genetichaly hawa 13te August
 10te April, Juliener 1788 2te April
 November, vage is, Genetichaly hawa 2te August
 11te April, Juliener 1789 2te April
 December, vage is, Genetichaly hawa 2te August
 12te April, Juliener 1790 2te April
 13te April, Juliener 1791 2te April
 14te April, Juliener 1792 2te April
 15te April, Juliener 1793 2te April
 16te April, Juliener 1794 2te April
 17te April, Juliener 1795 2te April
 18te April, Juliener 1796 2te April
 19te April, Juliener 1797 2te April
 20te April, Juliener 1798 2te April
 21te April, Juliener 1799 2te April
 22te April, Juliener 1800 2te April
 23te April, Juliener 1801 2te April
 24te April, Juliener 1802 2te April
 25te April, Juliener 1803 2te April
 26te April, Juliener 1804 2te April
 27te April, Juliener 1805 2te April
 28te April, Juliener 1806 2te April
 29te April, Juliener 1807 2te April
 30te April, Juliener 1808 2te April
 31te April, Juliener 1809 2te April
 32te April, Juliener 1810 2te April
 33te April, Juliener 1811 2te April
 34te April, Juliener 1812 2te April
 35te April, Juliener 1813 2te April
 36te April, Juliener 1814 2te April
 37te April, Juliener 1815 2te April
 38te April, Juliener 1816 2te April
 39te April, Juliener 1817 2te April
 40te April, Juliener 1818 2te April
 41te April, Juliener 1819 2te April
 42te April, Juliener 1820 2te April
 43te April, Juliener 1821 2te April
 44te April, Juliener 1822 2te April
 45te April, Juliener 1823 2te April
 46te April, Juliener 1824 2te April
 47te April, Juliener 1825 2te April
 48te April, Juliener 1826 2te April
 49te April, Juliener 1827 2te April
 50te April, Juliener 1828 2te April
 51te April, Juliener 1829 2te April
 52te April, Juliener 1830 2te April
 53te April, Juliener 1831 2te April
 54te April, Juliener 1832 2te April
 55te April, Juliener 1833 2te April
 56te April, Juliener 1834 2te April
 57te April, Juliener 1835 2te April
 58te April, Juliener 1836 2te April
 59te April, Juliener 1837 2te April
 60te April, Juliener 1838 2te April
 61te April, Juliener 1839 2te April
 62te April, Juliener 1840 2te April
 63te April, Juliener 1841 2te April
 64te April, Juliener 1842 2te April
 65te April, Juliener 1843 2te April
 66te April, Juliener 1844 2te April
 67te April, Juliener 1845 2te April
 68te April, Juliener 1846 2te April
 69te April, Juliener 1847 2te April
 70te April, Juliener 1848 2te April
 71te April, Juliener 1849 2te April
 72te April, Juliener 1850 2te April
 73te April, Juliener 1851 2te April
 74te April, Juliener 1852 2te April
 75te April, Juliener 1853 2te April
 76te April, Juliener 1854 2te April
 77te April, Juliener 1855 2te April
 78te April, Juliener 1856 2te April
 79te April, Juliener 1857 2te April
 80te April, Juliener 1858 2te April
 81te April, Juliener 1859 2te April
 82te April, Juliener 1860 2te April
 83te April, Juliener 1861 2te April
 84te April, Juliener 1862 2te April
 85te April, Juliener 1863 2te April
 86te April, Juliener 1864 2te April
 87te April, Juliener 1865 2te April
 88te April, Juliener 1866 2te April
 89te April, Juliener 1867 2te April
 90te April, Juliener 1868 2te April
 91te April, Juliener 1869 2te April
 92te April, Juliener 1870 2te April
 93te April, Juliener 1871 2te April
 94te April, Juliener 1872 2te April
 95te April, Juliener 1873 2te April
 96te April, Juliener 1874 2te April
 97te April, Juliener 1875 2te April
 98te April, Juliener 1876 2te April
 99te April, Juliener 1877 2te April
 100te April, Juliener 1878 2te April
 101te April, Juliener 1879 2te April
 102te April, Juliener 1880 2te April
 103te April, Juliener 1881 2te April
 104te April, Juliener 1882 2te April
 105te April, Juliener 1883 2te April
 106te April, Juliener 1884 2te April
 107te April, Juliener 1885 2te April
 108te April, Juliener 1886 2te April
 109te April, Juliener 1887 2te April
 110te April, Juliener 1888 2te April
 111te April, Juliener 1889 2te April
 112te April, Juliener 1890 2te April
 113te April, Juliener 1891 2te April
 114te April, Juliener 1892 2te April
 115te April, Juliener 189

5. kép: A Radics család leszármazási táblája

[illegible]

6. kép: A Radics család leszármazási táblája

[illegible]

7. kép: A Radics család redemptionális levele, 1748

8. kép: A Radics család redemptionális levele, 1748

9. kép: Jászapáti az első katonai felmérésen, 1784

10. kép: Mihálytelek malmái, köztük a vízalom feltűntetésével az első katonai felmérésen, 1784

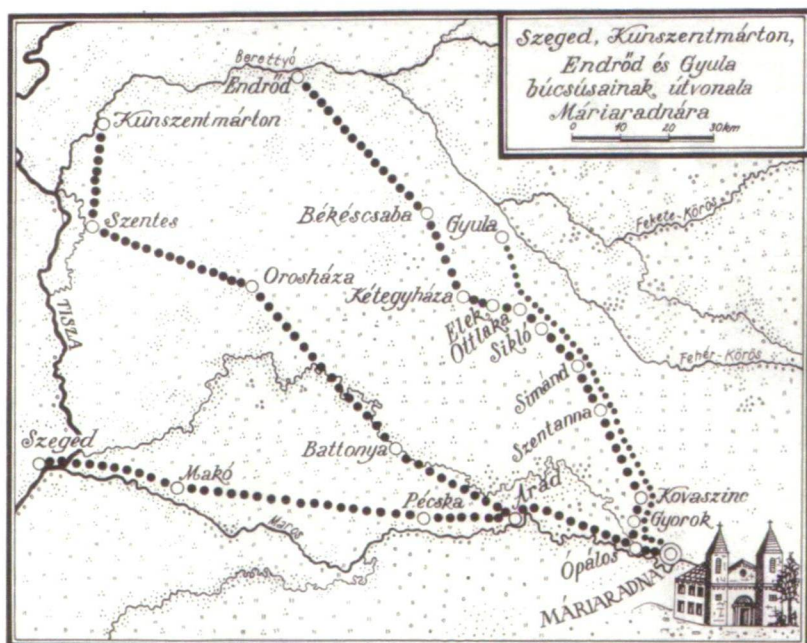
12. kép: Kunszentmárton és határa, szőlőskertjei az első katonai felmérésen, 1784

13. kép: Kunszentmárton belterülete az első katonai felmérésen, 1784

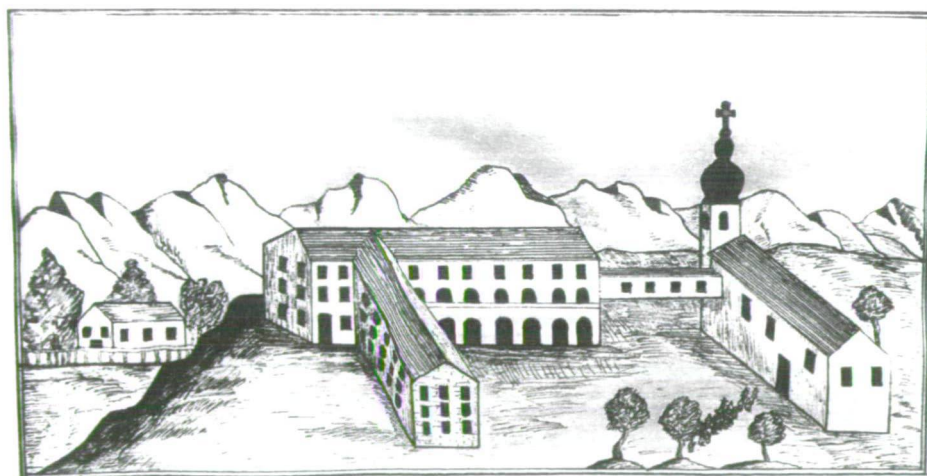
14. kép: A máriaradnai kegykép

15. kép: Radics István, majd később a kunszentmártoniak radnai gyalogos zarándokútja

16. kép: A 18. századi kegyoltár. Ez előtt imádkozott Radics István

*Conventus Mariae Immaculate a. 1750.
Maria-Radnaii Ezeres 1750-es évi kiadása.*

17. kép: A 18. századi radnai kolostor

18. A Szent Márton plébániatemplom Szent Ferenc oltára a máriaradnai kegykép másolatával, kolostormunka a 18. század első feléből

19. kép: A Veres-kereszt, állították 1730-ban

— 113 —

ges Szűnhöz fordultak, és leány-
kákat annak oltalmába, és ha-
talmas segédelmébe alázatos szív-
vel ajánlották, és imé három hó-
napok, és három hetek után min-
deneknek álmélkodására, és a' szű-
léknek megmagyarázhatatlan örö-
mökre a' leányzó semmi gyötrő-
dést nem szenvedett. Nincsen
tudniillik semmiféle nyomorúság,
mellyet Mária el ne távoztathas-
son, nincsen semmi inség, melly-
től meg ne szabadíthasson. Ezen
történetről bizonyosságot tettek a'
tisztelendő Atya Leopold Piáris-
ta, Liss Tamás, Szegedi Polgár,
Prontstetter Jakab, ki a' tekin-
tetes Harrach Regementjéből Seb-
gyógyító horbély vala, és az em-
lített leánykának orvoslására vá-
lasztatott.

VIII.

Ezer hétszáz huszonhatodik Ezer-
tizedikében Radics István Kőrös
folyósra mellett Kún-Szent Már-
ton lakos, olly módon nyavalyá-
ba

— 114 —

esett, hogy anörnyű kínokat két
esetendőkig szenvedne egész testé-
ben és harmadfél lábokon, avagy
mankókkal járni kényszerítetne. Az
emberi gondviselés nagy volt u-
gyan körülötte, de nem lett köny-
nyebbségére. Végezetre csudála-
tosképpen egy éjszaka némelly
öregtől megintetett, hogy haszon-
talan költene gyógyulására, ha
csak a' boldogságos Szűznek Tem-
plomába, melly Napkelet felé va-
gyon, magát nem vitetné, és ott
alázatos ájtatossággal a' szentséges
Szűzet nem kérné, hogy annak
megdezésé által egészét vissza-
nyerné. Felebredvén álmából az
említett íntést kibeszéllette házné-
pének és szomszédjainak, szeke-
ret készített, és nem tudván mer-
re induljon, Nádlak felé vette út-
ját, holott és egyébütt is kérde-
kedett, merre volna a' szentséges
Szűznek Napkelet felé Temploma,
mert azokban az időkben annyira
mint a' mostaniakban el nem hie-

— 115 —

sedett. Feltalálván pediglen aztat,
két napokat és éjszakát imádság-
ban, és Máriához emelt szívbéli
fohászkodásokban töltött; azoknak
utána harmad' napra kelvén,
midőn a' kegyelmes Kép előtszent
Mise szolgáltatnék, jobban lett,
sőt egészen meggyógyult. Man-
kóit a' nyert kegyelemnek, és ma-
lasznak bizonyására, és emlé-
keztére a' Radnai Templomban
felfüggesztette, maga pediglen áld-
ván, és magasztalván az Isteni
malasztnak Anyját, visszatért lakó
helyébe. Méltán mondhatjuk to-
hát boldog Amadeussal, hogy Má-
ria üdvességet szerez mind a' lel-
keknek és mind a' testeknek, mert
adatott neki hatalom mind a' testnek,
mind a' léleknek feltámasztására.

IX.

Némelly Eretnek, nevezet sze-
rint Szabó Ferencz, hat hó-
napok alatt nagy betegségben sín-
lődött, orvosoltatta ugyan magát,

20. kép: Radics István csodás gyógyulása a Világos Berkes-hegy című kötetben